

Schaktning i Tunnbindaregatan

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173, stadslager
Nordantill 1:1
Sankt Johannes socken
Norrköpings kommun
Östergötlands län
Östergötland

Fredric Wirbrand

Schaktning i Tunnbindaregatan

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173, stadslager

Nordantill 1:1

Sankt Johannes socken

Norrköpings kommun

Östergötlands län

Östergötland

Fredric Wirbrand

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2019

Samtliga foton av Fredric Wirbrand.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

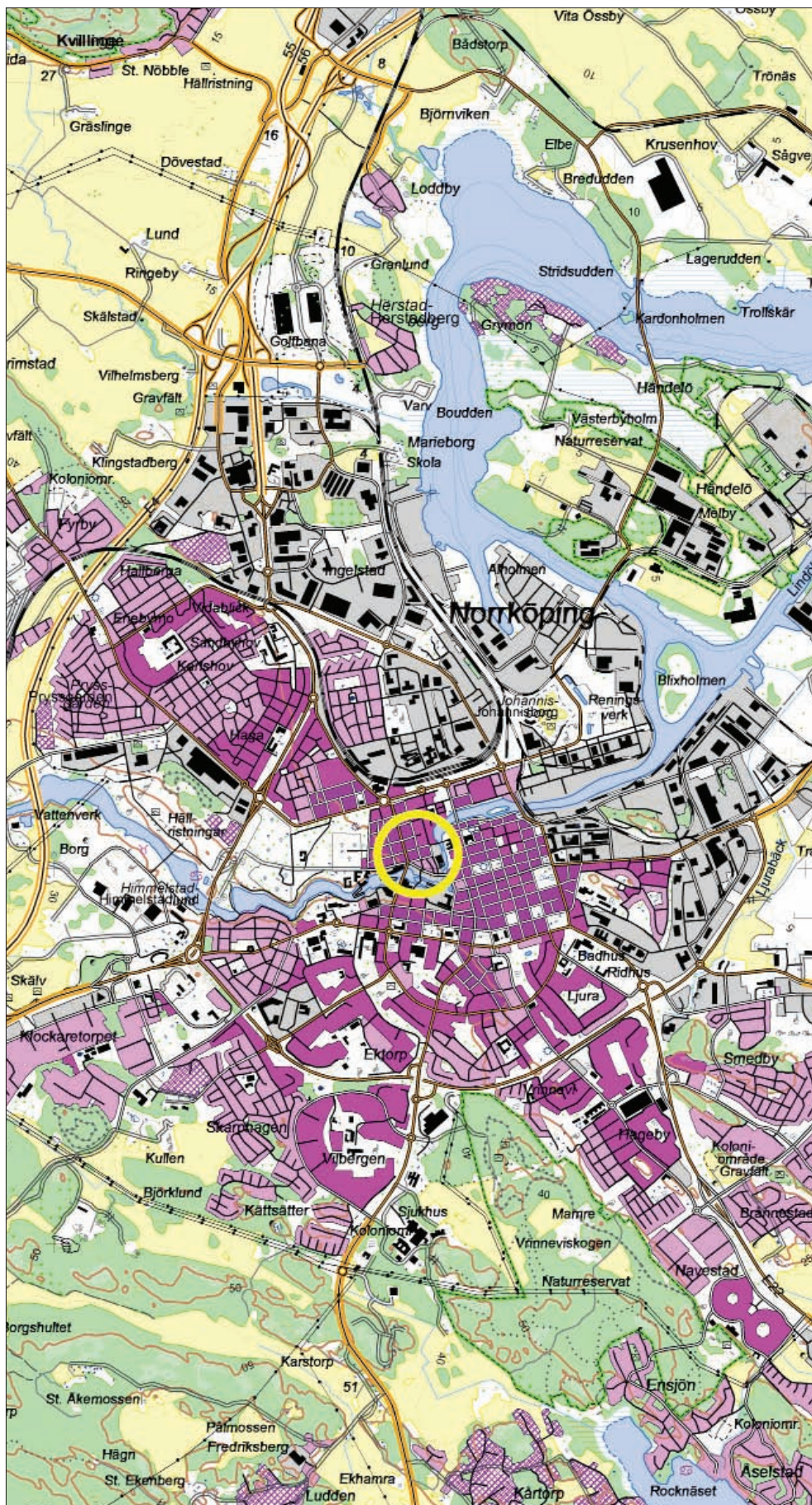
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 850434 och 828988.

ISBN 978-91-7453-802-1

Tryck: JustNu, Västerås 2019

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Syfte	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Historisk bakgrund och topografi	6
Tidigare undersökningar	8
Metod och genomförande	8
Resultat och utvärdering	10
Referenser	10
Litteratur	10
Otryckta källor	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Schakttabell	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en gul ring. Utdrag ur digitala Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

I början av augusti 2019 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Tunnbindaregatan i Norrköping. Schaktet grävdes på västra sidan av gatan och började i norr cirka 4 meter från korsningen Tunnbindaregatan-Sandgatan. Det sträckte sig sedan cirka 18,5 meter söderut. Det var i genomsnitt 4 meter brett och 1,6 meter djupt. Det visade sig dock att allt av antikvariskt intresse i gatan hade grävts bort i samband med moderna markarbeten. Inga arkeologiska lämningar påträffades.

Inledning

Med anledning av att E.ON Energilösningar AB skulle byta ut en gammal fjärrvärmeledning utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Tunnbindaregatan i centrala Norrköping. Beslut om detta fattades av Länsstyrelsen i Östergötlands län (dnr 431-4445-2019). Schaktet skulle grävas inom fornlämningen L2009:7173, Norrköpings medeltida och historiska stadslager (tidigare kallad S:t Johannes 96:1). Fältarbetet utfördes under två dagar, den 5–6 augusti 2019, av Fredric Wirbrand som också har skrivit denna rapport.

Syfte

Syftet med undersökningen var att i första hand tillse att fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. Eventuella fornlämningar som framkom vid schaktningen skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Undersökningen genomfördes som en schaktningsövervakning under arbetets gång.

Topografi och fornlämningsmiljö

Historisk bakgrund och topografi

Det aktuella schaktningsområdet ligger på Tunnbindaregatan inom stadsdelen Nordantill på norra sidan av Motala ström i centrala Norrköping. Tunnbindaregatan är en asfalterad bilväg som löper i NNV–SSÖ riktning. Schaktet grävdes på delen av gatan som är mellan Sandgatan i norr och Bredgatan i söder, med kvarteret Kapellhorvan i väster och kvarteret Krukan i öster (figur 2). Området ligger på toppen av en mindre höjd, och det sluttar svagt nedåt mot öster, norr och söder.

Det har funnits bebyggelse här sedan medeltiden. Enligt traditionen ska det ha funnits ett kapell av trä, vid namn Heliga andes kapell, på den norra sidan av Strömmen som ska ha uppförts av de första kristna på platsen. Kvarteret Kapellhorvan har pekats ut som en trolig plats för kapellet (Lundgren 1916:32). Vid arkeologiska undersökningar i kvarteret Mjölaren sydöst om Kapellhorvan hittades kristna gravar som kunnat dateras till sen vikingatid och tidig medeltid, som skulle kunna vara knutna till ett kapell (mer om dem nedan). Någon byggnad har dock aldrig hittats.

I mitten av 1500-talet ska Sankta Gertruds kapell ha legat i området, förmodligen också det i kvarteret Kapellhorvan (Broberg 1984:16). Även en stor jordhög vid namn Borgarehögen, från vilken man hade utsikt över hela staden, ska ha legat i området under historisk tid (Lundgren 1916:48). Dessa konstruktioner har inte heller kunnat beläggas arkeologiskt.

Norrköping eldhärjades svårt 1655, och när staden återuppbyggdes lades gatunätet om och kom i mångt och mycket att likna hur det ser ut idag. År 1719 brann staden igen i samband med rysshärjningarna. Dessa båda eldsvådor bör ha drabbat det aktuella schaktningsområdet, och bör därmed synas bland eventuella lämningar.

Tunnbindaregatan fick sitt namn efter tunnbindaren mästare Söderström som ägde två tomter längs med gatan i mitten av 1700-talet. Gatunamnet syns första gången på 1769 års karta över Norrköping (Kristensson 2016:38).

568565

568605

568645

Figur 2. Schaktets läge på Tunnbindaregatan, med intilliggande gator och kvarter. Utdrag ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:500.

Valnöten

Haken

Sandgatan

Tunnbindaregatan

Krukkan

Kapellhorvan

Bredgatan

Mjölaren

Trehörningen

Teckenförklaring

Schakt

0 10 20 30 40 50 m

Tidigare undersökningar

Dåvarande Riksantikvarieämbetet UV Öst schaktade längre norrut på Tunnbindaregatan i september 2006, mellan kvarteren Hallen och Björken. Denna del av staden var enligt kartmaterialet inte bebyggd förrän under mitten av 1600-talet. Vid undersökningen hittades lämningar efter en byggnad som utifrån fynden kunde dateras till just mitten på 1600-talet. Således lär den ha tillhört den äldsta bebyggelsefasen i området (Tagesson 2006:5–8).

Det har grävts i kvarteret Mjölaren vid flera tillfällen, bland annat 2010 av dåvarande Riksantikvarieämbetet UV Öst (Stibéus 2011) och 2012 av Stiftelsen Kulturmiljövård (Jonsson m.fl. 2015). Lämningar från flera tidsperioder påträffades. De äldsta var anläggningar som daterades till bronsålder och äldre järnålder. En begravningsplats med skelettgravar från sen vikingatid fram till högmedeltid hittades. Dessutom framkom lämningar efter en medeltida kvarn samt byggnader och kulturlager från 1600-talet och framåt (Stibéus 2011:19ff; Jonsson m.fl. 2015:5). Stiftelsen Kulturmiljövård grävde i Mjölaren igen 2017 och då undersöktes ytterligare 18 gravar på begravningsplatsen. Därmed har totalt 53 gravar hittats i kvarteret (Strandberg, muntlig uppgift 2019-08-23).

I augusti 2016 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård en schaktningsövervakning längre söderut på Tunnbindaregatan, då två schakt grävdes mellan kvarteren Trehörningen och Mjölaren. Inga arkeologiska lämningar framkom då gatan visade sig sedan tidigare ha grävts upp för moderna markarbeten. Bland annat fanns det en stor betonggjutten kulvert för en fjärrvärmeledning som löpte längs med gatan (Kennebjörk 2017:5–10).

I november 2017 gjorde Arkeologikonsult en förundersökning i kvarteret Kapellhorvan, då två provschakt grävdes. Inga arkeologiska lämningar påträffades, men två kulturlager kan ha tangerats i botten av schakten på 1,2–1,7 meters djup (Låås 2018:7–11).

Metod och genomförande

Schaktet grävdes på den västra sidan av Tunnbindaregatan, längs med trottoarkanten ungefär 2,5 meter från husväggen (figur 3). I norr började schaktet cirka 4 meter från korsningen Tunnbindaregatan-Sandgatan och sträckte sig 18,5 meter söderut. I norr var schaktet 2,5 meter brett, men cirka 5,5 meter från den norra änden smalnade det tvärt av och södra delen av schaktet blev 1,9 meter brett. På tre ställen skulle serviser, som gick mellan fjärrvärmekulverten i mitten av gatan och husen, bytas ut. Här grävdes avstickare från huvudschaktet in till husväggen (figur 4). Den nordligaste av dessa var 2,8 meter bred medan de båda andra var 2,2 meter breda. Totalt grävdes en yta på knappt 60 m² upp. Schaktdjupet skiftade mellan 1,5 och 1,8 meter på olika ställen i schaktet, men i genomsnitt var det 1,6 meter.

Schaktet mättes in manuellt, eftersom RTK-GPS fungerade dåligt mellan husen på gatan. Det dokumenterades vidare med text och foto.

*Figur 3. Schaktet.
Foto från norr.*

*Figur 4. Den nordligaste
av de tre serviserna.
Foto från öster.*

Resultat och utvärdering

I schaktet framkom endast moderna fyllnadsmassor och diverse ledningar, däribland en stor betongkulvert för den gamla fjärrvärmeledning som skulle bytas ut. Denna löpte längs med gatan i östra delen av schaktet. Detta var förmodligen samma kulvert som framkom vid schaktningsövervakningen längre söderut på gatan 2016. Någon meter väster om kulverten låg ett knippe med flera ledningar, bland annat för tele och gas, som också löpte längs med gatan. När serviserna grävdes in mot husväggen framkom ytterligare ledningar, däribland el, som låg under trottoaren.

Inget av antikvariskt värde hittades. I botten av schaktet upptäcktes på flera ställen den naturliga undergrunden som bestod av gråbeige fin sand.

Undersökningen har utförts i enlighet med Länsstyrelsens beslut och generellt förfrågningsunderlag.

Referenser

Litteratur

- Broberg, B. 1984. *Norrköping. Medeltidsstaden 50*. Stockholm.
- Jonsson, K., Larsson, E., Ohlsson, A., Kjellberg, A., Dimc, N. & Johansson, M. 2015. *Kvarteret Mjölaren i Norrköping. Gravar, bebyggelse och verksamheter från bronsålder till 1700-tal*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2014:42.
- Kennebjörk, J. 2017. *Fjärrvärme i kv. Mjölaren och kv. Trehörningen i Norrköping. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning*. Sankt Johannes 96:1. Mjölaren 7, 9 och 10 samt Trehörningen 1:1. Norrköpings stad. Norrköpings kommun. Östergötland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2017:17.
- Kristensson, P. 2016. *Norrköpings gatunamn*. Andra upplagan. Klingsbergs förlag Norrköping.
- Låås, J. 2018. *Kapellhorvan*. Arkeologisk förundersökning inom fastigheterna Kapellhorvan 9 och 10. Norrköping stad och kommun. Östergötlands län. Rapport från Arkeologikonstult 2018:3118.
- Lundgren, H. (red.) 1916. *Två gamla beskrifningar öfver Norrköping. Efter originalhandskrifterna i Linköpings Stiftsbibliotek*. Norrköping.
- Stibéus, M. 2011. *Tidigmedeltida gravar och tidigmodern bebyggelse*. RAÄ 96:1. Kvarteret Laxen, Mjölaren och Vårdtornet. Norrköpings stad och kommun. Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning UV rapport 2011:86.
- Tagesson, G. 2006. *Under Brücks fabriks AB*. Tunnbindaregatan. RAÄ 96. S:t Johannes församling. Norrköpings stad och kommun. Östergötland. UV Öst rapport 2006:61.

Otryckta källor

Strandberg, C. Arkeolog, Stiftelsen Kulturmiljövård. Muntlig uppgift 2019-08-23.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM19077
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-4445-2019, 2019-06-20
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	5–6 augusti 2019
<i>Personal:</i>	Fredric Wirbrand
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Norrköping
<i>Socken:</i>	Sankt Johannes
<i>Fastighet:</i>	Nordantill 1:1
<i>Fornlämning:</i>	L2009:7173, stadslager
<i>Fastighetskarta:</i>	64F 9GN Norrköping
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	N6495126–6495145/Ö568596–568604
<i>Höjdsystem:</i>	–
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell.
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Anmärkning	Anl	Fynd
1	Schakt i asfalterad gata	18,5	1,6	60	Schakt för byte av fjärrvärmeledning. Endast moderna fyllnadsmassor framkom.	-	-